

ЕФЕКТИВНЕ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЛІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

Лозинська О.В., аспірант

Полтавської державної аграрної академії

В статті досліджено теоретичні і прикладні аспекти ефективного і раціонального використання землі сільськогосподарськими підприємствами в Україні.

Article is considered of theoretical and practical aspects of effective and rational land utilization of agrarian enterprise of Ukraine.

Постановка проблеми. Оскільки земля в сільському господарстві є головним засобом виробництва, її ефективне використання значною мірою впливає на ефективність господарської діяльності в цілому. З'ясування економічної сутності поняття «ефективне використання земельних ресурсів» дає можливість встановити які чинники є основними у цьому процесі на різних етапах розвитку соціально-економічної системи.

В умовах здійснення в Україні земельної реформи, коли змін зазнають і продуктивні сили, і виробничі відносини, важливого значення набуває обґрунтування заходів, спрямованих на забезпечення максимальної віддачі земельних ресурсів. Без підвищення продуктивності землі, яка обумовлює її ефективне використання яка залишається вкрай низькою у порівнянні із зарубіжними країнами, важко буде поліпшити конкурентоспроможність аграрного сектора економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Раціональне використання земельних ресурсів і вдосконалення земельних відносин в аграрному секторі економіки є предметом дослідження таких відомих вчених як: А. Варламов, С.М. Волков, П.Т. Саблук, М.М. Федоров, В.Г. Андрійчук, А.М. Третяк та інші.

Серйозна увага у цих та інших працях приділена і проблемам ефективності у земельній сфері. Але подальша трансформація відносин власності на землю та форм господарювання в аграрній сфері вимагають більш глибокого вивчення можливостей підвищення ефективності використання земель сільськогосподарського призначення, що є особливо актуальним в умовах загострення проблеми продовольчого забезпечення.

Метою статті є поглиблення теоретичних і прикладних аспектів ефективного використання сільськогосподарських земель в Україні.

Виклад основного матеріалу. В економічній теорії традиційно виділяють три види ефективності: технічну, структурну та економічну. Технічна ефективність характеризується здатністю одержувати максимальний обсяг продукції при заданому наборі ресурсів. У сільському господарстві технічна ефективність визначається такими показниками, як урожайність, вихід валової продукції з одиниці земельної площі тощо. Структурна ефективність відображає обсяг витрат ресурсів для одержання передбачуваного обсягу продукції. У якості показників вимірювання структурної ефективності викорис-

товують собівартість продукції, фондоозбросеність тощо. Економічна ефективність поєднує два попередніх види і ґрунтується на порівнянні одержаних результатів із витратами. До показників економічної ефективності належать прибуток, рентабельність та ін. [1; 2].

Україна володіє значним земельним потенціалом, рівень використання якого впливає на стан усієї економічної системи.

Станом на 1 січня 2010 року в Україні налічувалося 41596,4 тис.га сільськогосподарських угідь. З них основну частину займає рілля – 78,1%, решту – сіножаті (5,8%), пасовища (13,2%), інші землі (2,9%) (рис. 1).

Система раціонального використання сільськогосподарських земель формується сукупністю чинників різного характеру, дія яких обумовлює її рівень економічної ефективності землекористування (рис. 2) [4].

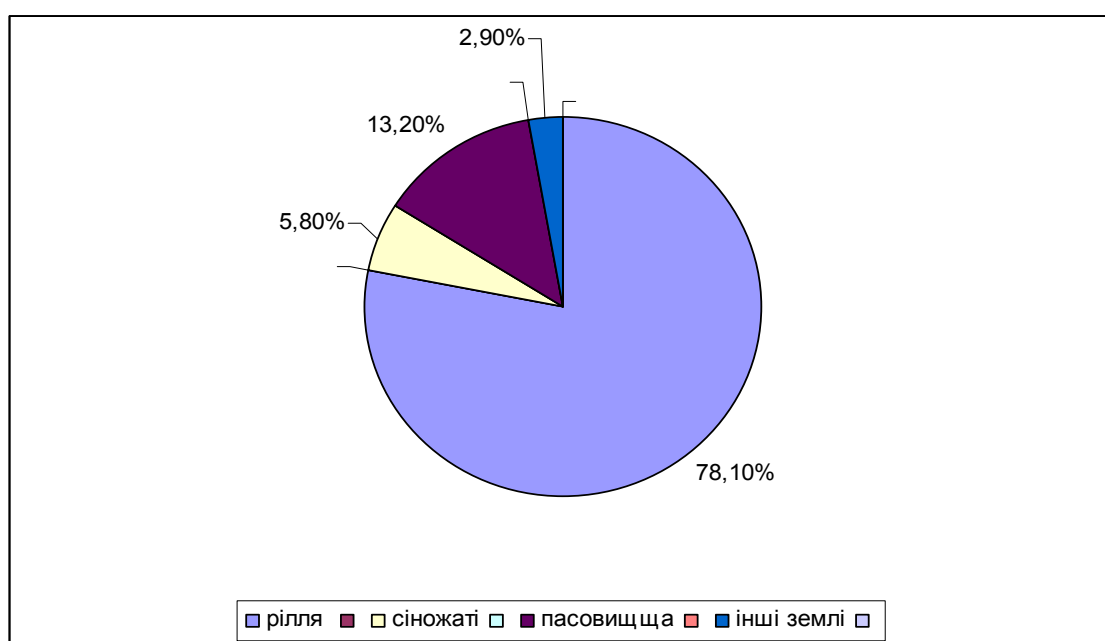

Рис.1. Структура сільськогосподарських угідь в Україні у 2010 р., %
Джерело: складено за [3]

В ринкових умовах важливим принципом використання земельних ресурсів є господарська доцільність залучення їх у виробництво, яка характеризується окупністю затрат на вирощування сільськогосподарських культур. За даними оцінки земель визначаються межі їх раціонального використання за обсягом «критичного» врожаю, нижче якого вирощування відповідної культури є недоцільним.

Основними чинниками підвищення ефективності використання землі у сільському господарстві є: продуктивність сільськогосподарського виробництва; система землеробства; родючість землі. Погіршення якісних характеристик землекористування негативно позначилось й на показниках його ефективності, зокрема спостерігається стала тенденція до зниження обсягів сільськогосподарської продукції, отриманої з оброблюваних земель у вартісному і натуральному виразі (табл. 1).

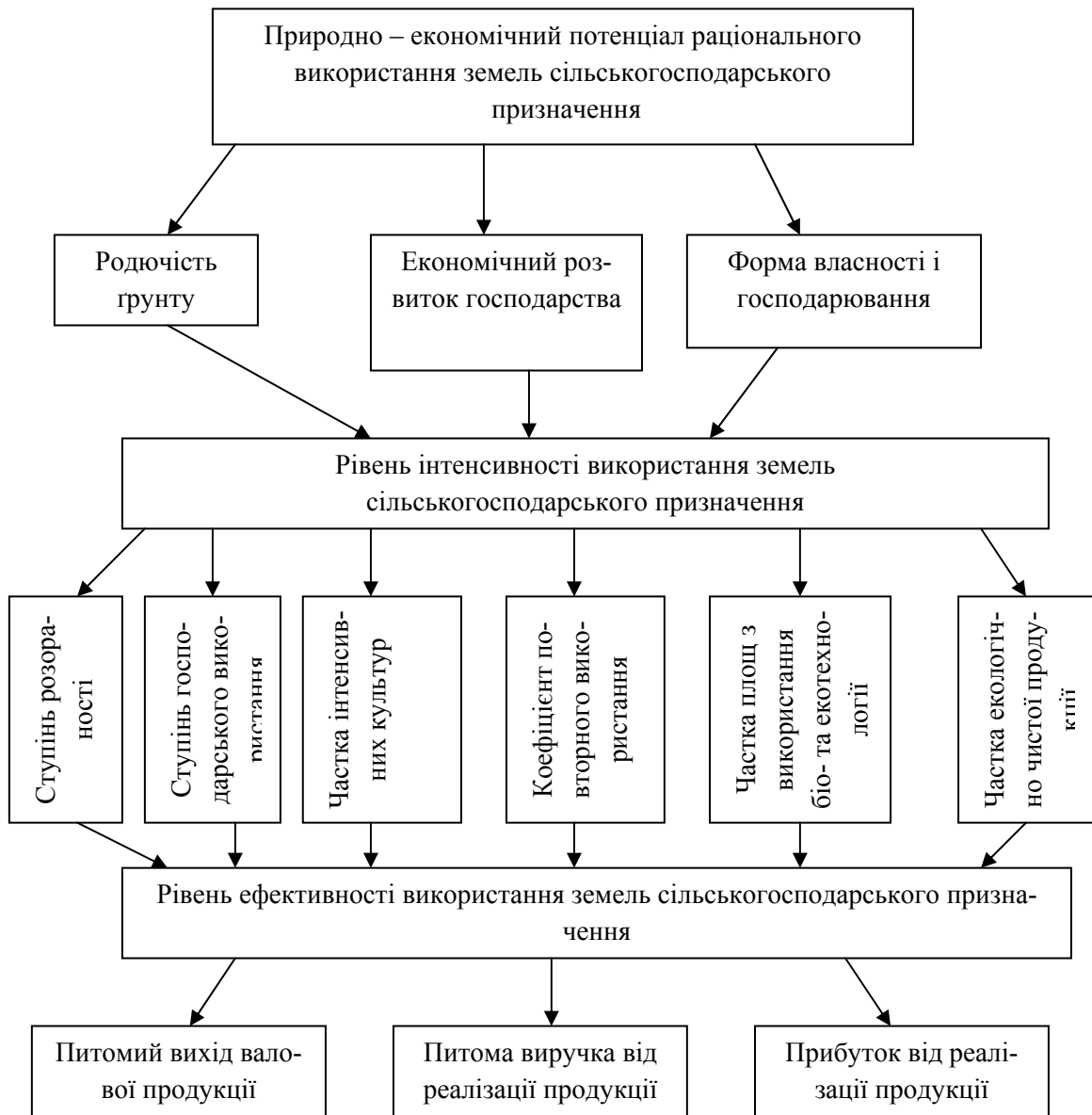

Рис. 2. Чинники впливу на ефективність використання земель сільськогосподарського призначення

Посівна площа сільськогосподарських культур за досліджуваний період мала тенденцію до збільшення так, у 2009 році вона становила 22079,4 тис.га, що на 8,7 % більше, ніж у 1990 році. Структура посівних площ сільськогосподарських культур у 2009 році істотно відрізняється від структури 1990 року. Значно скоротилась у 2009 році посівна площа цукрових буряків (у порівнянні з 1991 р. - на 1285,7 тис.га) та плодово-ягідних культур (на 451 тис.га). Посівна площа соняшнику, натомість збільшилась у 2009 році проти 1990 р в 2,5 рази або на 2566,7 тис.га. Слід зазначити, що соняшник – це культура інтенсивного землеробства яка у значній кількості виносить поживні речовини з ґрунту, тому збільшення площ під його посіви без належного дотримання агротехнічних вимог призводить до зниження родючості сільськогосподарських земель.

Таблиця 1

**Динаміка економічної ефективності використання земельних ресурсів
в Україні, 1990-2009 р.р.**

Показники	1990 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2009 до	
							1990 р. у %	2008 р. у %
Площа, з якої зібрано врожай, тис.га	20313,6	21163,4	21070,6	19556,5	22137,6	22079,4	108,7	99,7
Зернові та зернобобові культури	14522,2	14605,2	14191,6	13427,9	15380,7	15469,7	106,5	100,6
Цукрові буряки	1605,4	623,3	787,6	577,0	377,2	319,7	19,9	84,8
Соняшник	1626,3	3689,1	3911,7	3411,4	4279,5	4193,0	257,8	97,9
Картопля	1432,7	1515,9	1461,5	1453,3	1408,9	1411,8	98,5	100,2
Овочі	447,2	464,4	470,3	448,8	457,9	456,4	102,0	99,7
Плодово - ягідні	679,8	265,5	247,9	238,1	233,4	228,8	33,6	98,0
Урожайність, ц/га								
Зернові та зернобобові культури	35,1	26,0	24,1	21,8	34,6	29,8	84,9	86,1
Цукрові буряки	275,7	248,2	284,7	294,2	356,2	314,9	114,2	88,4
Соняшник	15,8	12,8	13,6	12,2	15,3	15,2	96,2	99,3
Картопля	116,8	128,4	133,2	131,4	138,7	139,3	119,3	100,4
Овочі	149,0	157,1	171,4	152,3	173,9	182,8	122,7	105,1
Плодово - ягідні	42,7	63,7	45,0	61,7	64,4	70,7	165,6	109,8
Валовий збір, тис.т								
Зернові та зернобобові культури	51009,0	38015,3	34258,3	29294,9	53290,1	46028,3	90,2	86,4
Цукрові буряки	44264,5	15467,8	22420,7	16977,7	13437,7	10067,5	22,7	74,9
Соняшник	2570,8	4706,1	5324,3	4174,4	6526,2	6364,0	247,5	97,5
Картопля	16732,4	19462,4	19467,1	19102,0	19545,4	19666,1	117,5	100,6
Овочі	6666,4	7295,0	8058,0	6835,2	7965,1	8341,0	125,1	104,7
Плодово - ягідні	2001,7	1689,9	1114,3	1469,6	1504,1	1618,1	80,8	107,6
Рівень рентабельності виробництва основних видів продукції рослинництва								
Зернові та зернобобові культури	275,1	3,1	7,4	28,7	16,4	7,3	-	-
Цукрові буряки	29,5	4,8	11,1	-11,1	7,1	37,0	-	-
Соняшник	236,5	24,3	20,7	75,9	18,4	41,4	-	-
Картопля	27,2	17,8	56,2	24,7	7,9	12,9	-	-
Овочі	27,6	16,1	14,8	14,1	11,1	19,1	-	-
Плодово - ягідні	83,8	12,7	33,5	8,5	13,9	16,2	-	-

Джерело: складено за [3]

Урожайність окремих культур має тенденцію до збільшення, лише в 2009 році, а по зернових та зернобобових культурах вона зменшилась, в порівнянні з 1990 та 2008 роками на 15,1 % і 13,9 %.

Розмір валового збору продукції сільського господарства у фізичному виразі свідчить про значне зниження рівня використання земельних ресурсів в Україні. Так, загальний обсяг валового збору у 2009 році склав 92085 тис.т, що на 25,3 % менше, ніж у 1990 році.

Наведені в таблиці 1 показники не дають повної уяви щодо економічної ефективності використання сільськогосподарських угідь, які забезпечують функціонування як рослинництва, так і тваринництва. Тому доцільно також при визначенні продуктивності сільськогосподарських угідь враховуючи і виробництво тваринницької продукції (табл. 2).

Таблиця 2

**Продуктивність сільськогосподарських угідь в Україні
за 1990-2009 рр., млн. грн**

Показники	Роки						2009р. до 1990 р. %
	1990	2005	2006	2007	2008	2009	
Валова продукція у порівнянних цінах 2005 р. в розрахунку на 100га сільськогосподарських угідь	346,7	221,7	227,4	213,0	249,6	245,4	71,0
Зернові та зернобобові культури	146,1	107,7	101,6	81,4	143,2	122,8	84,0
Технічні культури	319,7	149,7	166,3	144,1	180,4	163,0	51,0
Картопля, овочі та баштанні продовольчі культури	801,1	1129,9	1190,1	1114,1	1210,4	1267,9	158
Плоди, ягоди та виноград	52,0	112,9	88,6	117,1	136,4	150,5	290
Кормові	75,8	59,1	62,7	61,2	72,2	69,4	92,0
Приріст живої ваги худоби та птиці	110,8	43,8	47,6	48,5	49,1	52,4	47,0
Молоко	59,5	34,8	33,8	31,2	29,9	29,6	50,0
Яйця	11,4	9,5	10,4	10,3	11,0	11,7	102
Вовна	0,39	0,04	0,04	0,04	0,04	0,04	11,0

Джерело: складено за [3]

Продуктивність сільськогосподарських угідь в Україні за 1990-2009 рр. має тенденцію до зменшення: валова продукція у порівнянних цінах 2005 р. в розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь зменшилась на 29 %; зернові та зернобобові – на 16 %; технічні – на 49 %; кормові – на 8 %; приріст живої ваги худоби та птиці – на 53 %; молоко – на 50 %; вовна – на 89 %. Позитивні показники щодо продуктивності мають картопля виробництво якої збільшилось на 58 %; плоди, ягоди та виноград - майже в 3 рази.

За умови погіршення загального стану використання сільськогосподарських земель зусилля суспільства мають бути спрямовані на призупинення негативних процесів у сфері господарського освоєння земель, екологізацію землеробства та пошук більш адекватних способів збільшення виробництва продовольчих ресурсів.

На жаль, в Україні з 1990 по 2009 рік зросли площі солонцюватих та засолених ґрунтів на 45,3 тис.га, змитих – на 454,8, кам'янистих – на 8,3 тис. Винні в цьому ті землевласники та землекористувачі, які після збирання врожаю не дбають про поновлення поживних речовин у ґрунті та не використовують добре випробувані заходи із захисту сільськогосподарських угідь від ерозії, засолення тощо [7].

Звуження масштабів хімізації сільського господарства, у тому числі й внесення добрив, обумовило формування від'ємного балансу поживних речовин у ґрунті.

За період з 1990 по 2000 р.р. внесення мінеральних добрив (у перерахунку на 100 % діючої речовини) на гектар посівної площі скоротилось – в 15 раз, органічних добрив - в 4,5 раз (рис 3).

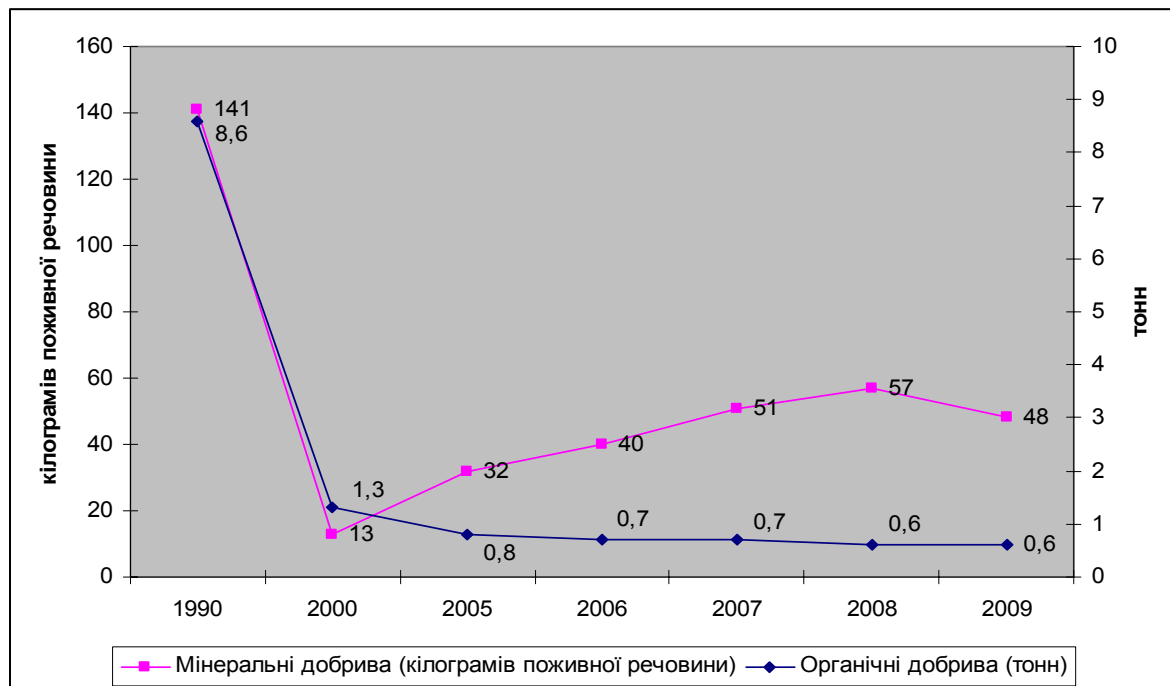

Рис. 3. Внесення мінеральних і органічних добрив в Україні
Джерело: [3]

Висновки. Отже, сільськогосподарські землі в Україні використовуються не досить ефективно. Для підвищення продуктивності землі необхідно створити більш досконалий механізм охорони землі, який стимулював би землевласників і землекористувачів до дбайливішого використання та збереження землі як основного засобу виробництва. Доцільно встановити з боку держави жорстку матеріальну відповідальність землевласників і землекористувачів за погіршення якісних характеристик земельних ділянок.

Література:

1. Андрійчук В.Г. Економіка аграрних підприємств: Підручник. – 2- - ге вид., доп. і перероблене / В.Г. Андрійчук – К.: КНЕУ, 2002 – 624 с.
2. Корчинська О.А. Ефективність використання сільськогосподарських угідь: теоретичний і практичний аспекти / О.А. Корчинська // Землеустрій і кадастр – 2008 - № 1 с. 52-59
3. Сільське господарство України. Статистичний збірник. – К.: Держкомстат України – 2010 – 375 с.
4. Фоменко Л.В. Рациональне використання земель сільськогосподарського призначення в умовах західного регіону України: Автореф. дис...канд.екон.наук. / Л.В. Фоменко – Житомир – 2004 – 20 с.
5. Наукові конференції [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://inkont.org>
6. Попадюк О.М. Ефективність використання земель сільськогосподарського призначення в аграрних підприємствах / О.М. Попадюк // Економіка АПК – 2010 - № 8 – с 135-140
7. Шарий Г. Державне управління землями сільськогосподарського призначення: що заважає високоефективно використовувати та надійно охороняти їх? / Г. Шарий // Землевпорядний вісник – 2010 - № 5 – с 12-19.